ARDANUÇ YÖRESİ VERNAKÜLER KÜLTÜR UNSURLARI

İhsan BULUT[1] Leman ALBAYRAK[2]

ÖZET

Halk kültürü uzun yılların oluşturduğu yaşam biçimidir. Zamana göre yavaş, mekâna göre hızlı değişiklikler göstermektedir. Bu çalışmada mimari, giyim-kuşam, sağlık ve beslenme açısından Ardanuç Yöresi halk kültürü örnekleri üzerinde durulacaktır.

Somut kültür unsurları üzerinde etkili olan faktörler ile bunların korunması için gösterilen çabalar önem taşımaktadır. Mesken kültürü mimarsız mimari özelliğinde iken, beslenme, giyim ve sağlık kültürü ise benzer özellikler göstermektedir. Herhangi bir eğitim almamış nesillerin yüzyıllardır mükemmel şekilde koruduğu kültür unsurları popüler kültürün baskısı karşısında varlığını sürdürme savaşımı içerisindedir. Ancak halk kültürünün kısa sürede kaybedeceği endişesi artan kültürel bilinçlenme ile yeniden önem kazanmaktadır. Üzerinde çok durulan sürdürülebilir yaklaşımların halk kültürüyle sıkı ilişki içinde olduğu gerçeği uzun zaman göz ardı edilmiştir. Halk kültürüyle oluşturulan besin kaynaklarının tamamen organik ve taze tüketilen maddeler olması gibi, giyim kuşam elementleri yöresel olmasının yanında korunması gereken evrensel değerlerdir. Sağlıkla ilgili hususlarda ise halk kültürünün etkisi azalmakla beraber, şifalı bitkilerden yararlanma ve alternatif tıp uygulamaları günümüzde de büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Ardanuç, Halk Kültürü, Popüler Kültür

TheVernacular Cultural Elements of Ardanuç District

Abstract

Folk culture is a life style shaped in long years. It changes slowly in time but from region to region huge differences are observed. In this study, examples of Ardanuç folk culture will be examined with speacial emphasis on its architecture, clothes, health and nutrition.

Factors that are influential on tangible cultural elements and the efforts made to preserve them are highly important. The residence culture displays an architectural style not designed by an architect; nutrition, clothing and health cultures are also quite similar. The cultural elements thoroughly preserved by uneducated generations for centuries has survived in constant struggle with the pressure of popular culture. However, that folk culture is in danger of being lost has become an important matter lately. It has long been ignored that much highlighted sustainable approaches are in close contact with folk culture.

That the food sources formed by folk culture are wholly organic and freshly-consumed products and that the clothing items are regional are universal values that need to be preserved. Even though folk culture's effect on health-realted issues has decreased, the use of herbs and alternative medicine practices still have a huge importance today.

Keywords: Culture, Ardanuç, Folk Culture, Popular Culture

1.GİRİŞ

Araştırmaya konu olarak seçilen Ardanuç İlçesi Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır. Karadeniz Dağları'nın doğusunda yer alan Ardanuç idari bakımdan Artvin Merkez İlçe ile beraber 8 ilçesinden biri de Ardanuç'tur. İlçe, kuzeyden Şavşat, güneyden Artvin'in Yusufeli ilçesi ve Erzurum'un Oltu ilçesi, batıdan Artvin Merkez İlçe ile çevrilidir. İlçe sınırları içerisinde yer alan Yanlızçam sıradağları, Artvin-Ardahan il sınırını oluşturmanın yanında, Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi sınırını da oluşturur.

Kültür coğrafyası araştırmaları giderek önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı Ardanuç ilçesi örneğinde bazı somut kültür elemanlarının oluşmasında etkili olan coğrafi faktörleri saptayabilmek ve bu konuda yapılacak çalışmalara bir iz oluşturmaktır.

1.2.Materyal ve Yöntem: Metot olarak gözlem ve mülakat yöntemi benimsenmiştir. İnsan-mekân etkileşimi çerçevesinde araştırmacı coğrafyacı kimliği ile yöre insanının öz kültürünü tanıtma çabasının ağırlık kazandığı bu çalışmada literatüre dayalı teorik bilgilerle halk yaşamından harmanlanmış uygulamada olan kültürel davranışların genel değerlendirilmesi öne çıkmaktadır. Saha ile ilgili genel

[1] Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, ibulut@atauni.edu.tr
[2] Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler EnstitüsüCoğrafya ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, eraalbayrakleman@gmail.com

coğrafi hususlardan çok kültür ve ona etki eden coğrafi unsurların ele alınması uygun görülmüştür. Kültürel özellikler fotoğraflarla desteklenerek görsellik sunulmaya çalışılmıştır. Genel kabul olarak, halk yaşantısının unsurları yerden yere büyük değişimler, zaman içinde ise küçük değişimler sergilerken, popüler toplum ve kültür bölgeden bölgeye daha az değişim gösterir fakat zaman içinde çok çabuk değişime uğrar(Tümertekin-Özgüç, 2002, 136).

Şekil 1: Araştırma sahasının lokasyon haritası

2. Mimari

Her halk topluluğu kendi ayırt edici kültürel coğrafi görünümünü yaratabilir ve bunun da en açık ve gözle görülebilir şekillerinden birisi mimaridir. Halk mimarisinin ürünleri profesyonel mimarların çizimlerinden değil, geleneksel bir kolektif anılarından çıkmıştır. Bu binalar, ister konut isterse tapınak, değirmen, ağıl ya da han olsunlar, ozalitlere değil, bir nesilden diğerine çok az değişime uğrayan zihinsel imajlara dayalı mimarsız mimari örnekleri olup yüzlerce yıldır doğal çevre ve kültürel değerlerle içiçeliğini ve varlıklarını sürdürürler. Halk mimarisine muhteşem sanatsal deha, ya da devrim yaratan bir tasarım gibi nitelemelerle bakmanın yerine, geleneksel, muhafazakâr ve fonksiyonel olarak görmek gerekir. Bu mimariden, basit bir güzellik, fiziki çevreyle uyum, kırsal halk kültürünün görsel bir anlatımını beklemek daha doğru olacaktır(Tümertekin-Özgüç, 2002, 139).

Vernaküler[3] Yapılar, endüstri devrimi öncesinde, toplumların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan, bölge ve iklim özelliklerine göre sınıflandırılan, doğal çevreyi gözlemleyerek oluşan deneyimin ve aklın birleşerek oluşturduğu yapılardır. Vernaküler yapılar ister tekil yapı, ister tüm yerleşme alanı olsun, insan davranışı, doğal çevre ve yapı arasındaki uyumun en iyi örnekleridir. Bir yanda insanlar, bölgelere göre kendi evlerini ve yerleşmelerini hazırlarken, diğer yandan iklimin değişken etkilerine meydan okudular. Ortaya çıkan ürünler ve vernaküler yapılara etki eden farklı iklimsel koşullarda geliştirilen çözümler aynı zamanda o bölgenin mimari özelliklerini yansıtmaktadır (Kuban ve Tosun, 1996)

Bir bölgeye hâkim olan mimari yapılar iklim şartları ve doğal kaynakların bir göstergesidir. Temel ihtiyaçlara cevap verecek barınma, araç-gereç yapımında doğal çevrenin sunduğu imkânlar değerlendirilmektedir. Yöresel mimari, teknolojik imkânların daha az olduğu ve ulaşım ağının yeterli olmadığı sahalarda toplumların kendi güç ve imkânlarıyla oluşturduğu yapıların özelliklerini yansıtır. Maliyet kısmen de olsa azalmakta ve insan gücü önemli olmaktadır.

Yöresel mimaride belli bir teknik bilgiye zamanla ulaşılmakta ve estetik değerler ahşap malzeme üzerine işlenerek yansıtılmaktadır. Halkın batıl inanç ve değerlerinin sembolleri daha çok kendini göstermektedir. Topoğrafya şartları, aile büyüklükleri ve ihtiyaçlara göre mimari tarzında küçük değişiklikler ve eklentiler olabilmektedir. İnşa edilen meskenler ve eklentilerinin iç taksimatları birden çok işlevi yerine getirecek şekilde tasarlanabilmektedir

Türk kültüründe temel ihtiyaç olarak **temiz hava** evin biçimlenmesinde etkilidir. Bu anlayış dünya görüşü ve din ile de beslenir ve desteklenir. Nitekim tuvalet kokusu benimsenmediği için tuvalet

[3]Ahmet Eyüce, 'vernacular' sözcüğünün yapı ve yerlesme eylemleri ile ilgili olarak, J.L.Petit tarafından ilk kez 1861yılında kullanıldıgını ayrıca, yerli, ya da, bir yere/yöreye özgü anlamına gelen Latince 'vernaculus' sözcüğünden türetildigini belirtir.(Tuztaşı,U.,Civelek,Y.,(2011) Uluslararası Sosyal Arastırmalar Dergisi, sayı 18)

geleneksel Türk evinde iç mekânda değil, dış mekânda, yani avludadır. Avlu, evin içine göre daha **aydınlık** ve havadar olması nedeniyle iyi havalarda günün büyük bölümünün geçirildiği mekândır. Temel ihtiyaç olarak **yemek pişirme ve yeme** işlevi göçebe kültürden beri geleneksel olarak evin dışındadır. Yerleşik kültürdeki çevresel adaptasyonlara bağlı olarak birçok farklı çözümlemeler yaratılmış ve günümüzde bu temel ihtiyaç çoğunlukla evin içine taşınmışsa da, geleneksel kırsal Türk evinde yemek pişirme ve bazen yemek yeme işlevi için avlu tercih edilir. Bu tercih, geleneksel dünya görüşü ve hayat tarzının bir devamı olarak doğa ile bütünleşme ve dışa açıklık ile ilgili olmalıdır. (Köse, A. , 2007) Diğer kültürel faktörler yanında kadının statüsü ve mahremiyet anlayışı geleneksel kırsal Türk evinin şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır (Küçükerman, 1991: 51).

Yörenin ormanlarla iç içe olması temel yapı malzemelerinin ahşap olmasına olanak sağlamıştır. Ağaç işçiliğine dayalı el sanatlarının yanında dış cephe mimarisinde farklı motifler işlenmiştir. Geleneksel mesken mimarisinin iç taksimatlarının kullanışlı olması amaçlanmıştır. Odaların işlevsel olması ve daha fazla alan kazandırması isteğine bağlı olarak **terek** denilen raflardan oluşan mutfak dolapları ve yataklık denilen bölümler duvar içlerine gömülü şekilde yapılabilmektedir. Odaları birbirinden ayıran duvarlara **daraba** denilmektedir. Yörede köy ve yaylalardaki geleneksel ahşap konutların, işlevselliği, görselliği, artan kırsal turizm değerleri nedeniyle yenilenmesi çalışmaları da belirgin şekilde dikkat çekmektedir.

Geleneksel evler ahşaptan ve iki katlı inşa edilmiştir. Arazinin eğimine de bağlı olarak kısmen toprağa gömülü olan alt katlar kış mevsimini geçirmek için tercih edilir. Üst katta ise geçme tahtalardan inşa edilen bir ambar, iki oda ve bir hol bulunmaktadır. Yöre evlerinde en çok kullanılan ve günlük hayatta işlevsel önemi olan balkonlar evlerin bir veya iki cephesinde yer almaktadır.

Mutfak ve oturma amaçlı kullanılan odalarda alçak ve geniş sekiler yer almaktadır. Odaların duvarlarını el sanatının örneklerini yansıtan köy tezgâhlarında dokunan kilimler, cecimler kaplamaktadır. Canlı renklerin ve geleneksel motiflerin kullanıldığı bu dokumalarda yün ve boyamada ise kök boya kullanılmıştır. Sedirler üzerinde ise minder, koyun postları, içi samanla doldurulan kilim yastıkları bulunmaktadır.

Tamamen ahşap, tek veya iki odalı, alt katı kapalı ahır, bahçesi üzeri açık ağıl olmak üzere iki katlı tomruk çatkı veya kütük ev dediğimiz evlerden oluşmaktadır. Çatı örtüsü pedavra(başka yörelerde hımış, hartama da denir) şeklinde ve ağır taşlarla rüzgâra karşı korunmaya çalışılmaktadır. Konutların pek çoğunda bunlar galvanize sac örtüyle önemli ölçüde yenilenmiştir. Evlerin tamamında alt katlar tomruk çatkılardan (kütük duvarlar) oluşurken bazılarında ise üst katlar da tomruk duvarlıdır. Bir bölümünde ise üst katların duvarı enli ve oldukça kalın kalaslardan çatılarak oluşturulmuştur(Şekil 3).

Evlerin içinde veya çok yakınında ahşaptan ve penceresiz olan ambarlar diğer odalardan tamamen farklı bir kullanıma sahiptir. Genellikle buğday mısır, un, peynir gibi kış mevsiminde tüketilecek kuru gıdaların konulduğu bir bölümdür. Ayrıca külek, elek, yayık gibi mutfak araç-gereçleri de ambarlarda bulunmaktadır. Yöresel özelliği yansıtan bu ahşap evlerin bir bölümü yıkılmış ve bir kısmı ise halen kullanılmaktadır. Günümüzde birçok ülkede yöresel mimariye sahip kırsal alanlarda turistlerin konaklamasını sağlayacak organizasyonlar düzenlenmektedir.

3.Giyim-Kuşam

Giyim-kuşam maddi kültürün önemli unsurlarından biridir ve bir kültür bölgesinin karakterini tanımlayabilir. Ülkemizde şalvar, ehram gibi yöresel kıyafetler ile forma, yelek, önlük, peştamal gibi mesleki kıyafetler bunlardan bir kaçıdır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte otantik eşyalar önemini korumakla birlikte azalmaya ve kaybolmaya yüz tutmuştur. Yörede modern yaşamla birlikte eski giyim unsurlarını gösteren örnek bulmak güçleşmiştir.

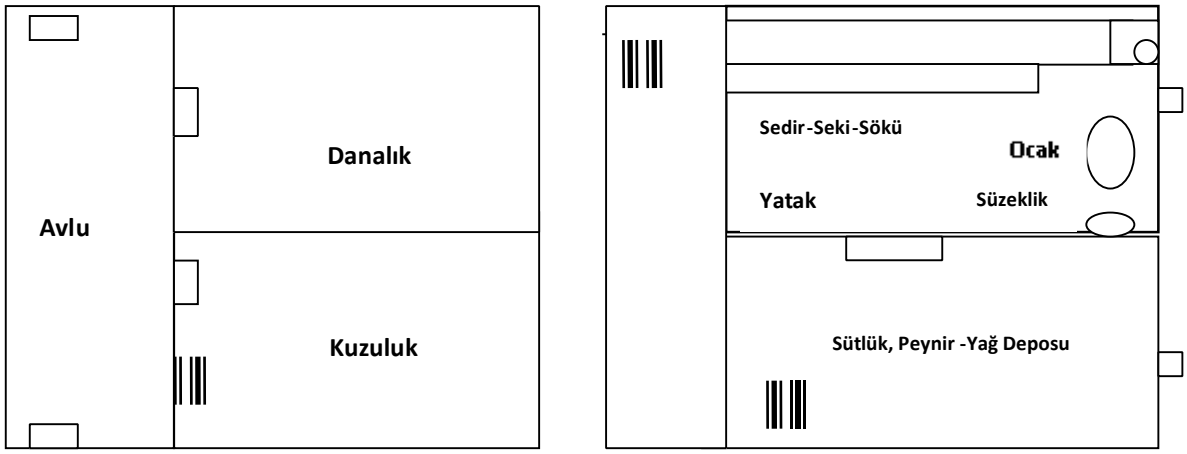
Yün giysiler, kumaşlar ve kilimler **kuy** adı verilen ve ahşaptan yapılmış olan yerli tezgâhlarda dokunmakta idi. Dokunan farklı özellikteki kumaşlar amaca göre dikilip giyilebilirdi. Yöresel motifleri yansıtan ve farklı renklerde dokunan **cecim** adı verilen örtüler de el tezgâhlarında yapılmakta ve sergi amaçlı kullanılmaktadır. Halı-kilim desenlerinde sıcak renklerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Hayvan sırtında yük taşıma amacıyla kullanılan heybe, urgan, çuval vb. keçi kılından dokunmaktadır. Kökboyaların kullanılması ve dokumaların kaliteli olması uzun süre kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca siyah yün malzemesi doğal haliyle kullanılmaktadır.

Şekil 2: Ardanuç Yöresi geleneksel ahşap konutlarından görünümler. Alt katlar günümüzde nadiren ahır olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3: Yayla konutlarında önemli yenilenme ve donanım artışı sezilmektedir. Kuşkusuz bu durum yaylalara olan ilginin giderek artacağı anlamına gelmektedir.

Şekil 4: Yayla konutları genellikle iki katlı olup, alt katlar ahır ve ağıl üstü oturma mekânıdır.

Şekil 5 : Kuy adı verilen ve ahşaptan yapılan yerli tezgâhlarda dokuma faaliyetleri ve folklor kıyafetinden bir görünüm.

Dokuma tezgâhlarında yerli yünden dokunan **şal** adı verilen kalın bir kumaş türü erkek giysilerinde kullanılırdı. Çalışma şartlarında giyimin daha rahat olması için şalvar tarzında, paçaları dar ve yanlardan düğmeli olacak şekilde dikilirdi. Çuhadan yapılmış cepken şeklinde cepli ve uzun kollu giysiler ceket yerine giyilirdi. Kadın giyiminde ise üç etek adı verilen elbiseler giyilmekteydi. Üst giysi olarak işlemeli ve uzun kollu yelek benzeri giysiler giyilirdi. Bugün folklor ekiplerinin sahnede kullandıkları kıyafetler tüm renkliliği ve kullanılışlığı ile geleneksel kıyafetlerin bir bölümüdür. Kırsal yerleşmelerde nadiren bu tarz giysilerin imali ve kullanılışı gözlenmektedir.

Giyim-kuşam tarzında başörtüsü şekilleri kadınların medeni durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Orta yaş üstü ve evli kadınlar başörtüleri üzerinden **çit** adı verilen bir başka yazmayı dar bir şekilde katlayarak bağlamaktadır. Yeni evlenen kadınların ağızlarını kapatacak şekilde örtünmeleri ailesindeki büyüklerine karşı saygının bir ifadesi olarak yorumlanır. Giysiler, başörtüleri pul, boncuk işlenerek süslenmektedir. Şifa verdiğine ve ruhsal rahatsızlıklardan koruduğuna inanılan **şua** adı verilen bir takı önemsenir ve kişinin ölümünün ardından bir yakınına verilir.

4.Beslenme

Toplumların ekonomik yapıları ve bu yapıların şekillendirdiği gündelik hayat pratikleri mutfağın temel belirleyicisi konumundadır. Topluluğun tarımsal üretim esasında mı yoksa konar-göçer bir yaşam tarzı mı sergilediği, yaşadığı coğrafyanın fiziksel özellikleri beslenme kültürünü, yiyecekleri tüketilebilir hale getirme şeklini belirleyecektir. Tahmin edilebileceği üzere konar-göçer yaşam tarzı süren ve hayvan besleyen toplulukların beslenme tarzlarında et ve süt ürünleri ağırlık oluşturmaktadır. Hayvanları beslemek için gerçekleştirilecek sık yer değiştirmelerde, besinlerin saklanmasına uygun olarak işlenmesi

zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda hayvansal besinlerin paketlenme işlemi de topluluğun sık yer değiştirme zorunluluğuna göre şekillenecektir(Beşirli,H., 2010).

Çoğu halk topluluğu, gerek tarım ve hayvancılık yoluyla gerekse yabani türlerin toplayıcılık ve avcılığı yoluyla elde edilen doğal gıda maddelerini tüketmektedirler. Her bir halk grubunun gıda maddeleri arasında kendi seçimini yapma (geleneksel olanlarda taze, modern toplumlarda giderek paketlenmiş, donmuş olanlar) ve yiyecekleri kendi hazırlama yöntemleri vardır. Bu nedenle de halk coğrafyasında kültürel ekoloji büyük önem taşımaktadır(Tümertekin-Özgüç, 2002, 137).

Geleneksel yaşam tarzı içinde yöresel mutfaklar ayrı bir kültür unsurunu oluşturmaktadır. Organik gıdaya ulaşılabilirlik ve beslenme alışkanlıkları günümüzde giderek önem kazanan bir konudur. Ayrıca turizm şekli tercihine bağlı olarak kültür turizmi içerisinde yer almaktadır. Ardanuç yöresinin farklı iklim özelliklerine sahip olması yetiştirilen ürünlerde çeşitlilik sağlamıştır. Geçmişten günümüze gelen tecrübe birikimi ve doğa ile iç içe olmanın etkisiyle gıdaları kullanma, saklama, tüketme kültürü oluşmuştur. Yüksek yerleşime sahip köylerde hayvansal gıdalar, iklimin daha ılıman olduğu yerleşimlerde ise meyve sebze üretimi yapılmaktadır.

Organik ve taze olarak tüketilen meyve ve sebzeler ayrıca kurutularak, marmelatı ve konservesi yapılarak değerlendirilir. Elma, armut, erik, ayva gibi meyveler olgunlaştıktan sonra farklı şekillerde (ipe dizilerek ya da düz bir yerde serilerek) güneşte kurutularak değerlendirilir. Bu şekilde uzun süre muhafaza edilen ve kış aylarında tüketilen gıdalar **kakh** olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 6: Yerel pazarda satılan ve kış aylarında da tüketilebilen organik ürünlerden bir görünüm.

Şekil 7: Tıka denilen topraktan yapılan **pileki**, ekmek pişirme amacıyla kullanılmaktadır.

Gıdaların hazırlanması ve saklanmasında modern araç-gerecin yanında el yapımı ahşap malzemelerin de kullanıldığı görülür. Ayrıca tıka denilen özel bir topraktan yapılan çömlek, küp, güveç ve pileki gibi malzemeler uzun süre kullanılabildikleri için işlevsel olmaktadır. Örneğin peynir yapımında tuzlanarak küplere doldurulan peynirin üzerine bir örtü içinde kum doldurularak konulur. Küp ters çevrilir ve kumun peynirdeki fazla suyu çekmesi için karanlık ve serin bir ortamda bu şekilde bir süre bekletilir.

Kış ayları dışında diğer bütün mevsimlerde yetişme dönemi ve toplama zamanı dikkate alınarak doğada kendiliğinden yetişen bitkiler değerlendirilmektedir. Hastalıkların tedavisinde yardımcı olması ve aroma özelliklerinden dolayı toplanan bitkiler çorbalar, salatalar ve turşularda kullanılmaktadır. Bir örnek olarak oldukça besleyici olduğu düşünülen dağ pancarını toplamak amacıyla yüksek kesimlere çıkılmaktadır. Sonbaharda toplanan kuşburnu meyvesinden marmelat yapılmaktadır. Kızılcıktan **korova** denilen ve suda açılarak içilen kızılcık suyu yapılmaktadır. Yörede güz işleri olarak adlandırılan bu tür faaliyetlerde halk arasında imece usulü yardımlaşma ve tecrübelerin paylaşımı önemlidir.

5. Sağlık

Halk kültürü ile çevre arasındaki ilişkiyi en iyi gözlemleyebileceğimiz konulardan biri de halk arasında **kocakarı** ilacı olarak bilinen bitkisel ilaçlar ve **geleneksel tedavi** yöntemleri ile **toprak yeme (geofaj)** alışkanlığıdır.

Modern tıp olanaklarına ulaşılmasının zor olduğu dönemlerde insanların hastalıkların teşhis ve tedavisi için geliştirdiği bir takım uygulamalar halk hekimliğini oluşturmuştur. Sağlık konusunda hastalıkların tedavi yöntemlerinde halk hekimliği uygulamaları günümüzde yok denecek kadar azdır. Hastalıkların nedenleri belli başlı bazı durumlarla ilişkilendirilmiştir. Yörede halk hekimliği uygulamalarında hastalıkların nedenleri araştırılırken kişinin bulunduğu ortam, beslenme durumu(ne yiyip-içtiği), hava şartlarının etkisi (soğuk algınlığı, yağmurda kalma) vb. sorgulanmaktadır.

Yöre, endemik türlerin de içinde olduğu bitki türleri açısından oldukça zengindir. Yerleşimlere yakın olan orman örtüsünden mimaride olduğu gibi sağlık alanında da faydalanılmıştır. Yörenin iklim şartları, ekonomik faaliyetlerden hayvancılığın ağırlıkta olması, doğal ya da yetiştirilen yeşil yapraklı sebze türlerinin ve hayvan ürünlerinin beslenmede ağırlıkta olması iyi bir halk hekimliğini oluşturmuştur. Sağlık alanında bitkilerden faydalanılmasının önemli bir yeri vardır. Solunum yolları enfeksiyonları, farklı vücut ağrıları, zehirlenme, sıcak ya da soğuktan kaynaklanan rahatsızlıklar kırık, burkulma, yaralanma, arı sokması gibi herhangi bir sağlık sorunu karşısında uygulanabilen bir tedavi yöntemini bulmak mümkündür. Uzun yıllardır tecrübeye ve birikime dayalı olarak oluşan bu yöntemlerin uygulanmasında daha çok bilgisi olan yaşlı kadınlara danışılmaktadır.

Yörede halk kültürü uygulamalarında **doğal ürünlerden** yararlanıldığı ve bazı uygulamalarda ise **inançların** etkili olduğu aşağıdaki örneklerden anlaşılmaktadır.

1. Egzama ve ayak mantarı tedavisinde ateş dikeni kullanılmaktadır.

2. Vücutta ve elde oluşan çatlaklar üzerine çam ağacı reçinesi ısıtılır ve yara üzerine kapatılır.

3.Çam sakızının macun kıvamına getirilerek cilt yanıklarına sürülmesi yaranın daha kısa sürede iyileşmesini sağlamaktadır.

Şekil 8: Yörede tedavi amaçlı yararlanılan çam sakızı ve ateş dikeninden bir görünüm.

4. Bir nesnenin **bağlı** ya da **düğümlü** olması bir rahatsızlığın iyileşmesini önleyeceğine inanılır. Doğum sancısı olan kadınların saçları örülü ya da bağlı ise bu bağın çözdürülmesiyle doğumun daha kolay gerçekleşeceğine inanılır. Kişiler sahip olduğu evin en görünür bir yerine nazar değmesini önleme düşüncesiyle geven dikeni, koyun- keçi gibi hayvanların kafatasını asmaktadır.

5. Gününün büyük kısmını tarla ve bahçelerde çalışarak geçiren kadınlar bebeklerini uyutmak için ezilen haşhaş tohumunu anne sütü ile karıştırarak yedirmesi bir başka uygulamadır.

6. Burkulmaların tedavisinde ıslak çim toplanıp tuzlanır ve burkulan el-ayak bileğine sarılır.

7. Çocukluk döneminin ilk yıllarında görülen rahatsızlıklar için renkli pamuk ipliklerine dualar okunup üflenerek düğüm atılır. Bebeklerin ya da çocukların yattığı yerde yastığın altına ya da beşiğe bağlanarak rahatsızlığından kurtulacağına inanılır. Kişilerde baş ağrısı, hayvanlarda ise huysuzluk, süt vermeme gibi durumlarda ekmek parçası ya da bir başka gıdaya nazar duaları okutularak yedirilir.

Aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi ilgi çekici alternatif tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

Kulak ağrısını iyileştirmek için kara kovandan elde edilen bir parça balmumu ısıtıldıktan sonra kulağa yerleştirilir. Bir süre bekletilmesi kulaktaki iltihap ve ağrıların giderilmesine yardımcı olacağına inanılmaktadır. Yörede kırık- çıkık tedavisi ile uğraşan kişilere **sınıkçı** denir. Bal, kına, yumurta sarısı ve zeytinyağı karıştırılarak yoğrulur. Kırık olan kısım elle düzeltilir ve bu karışım kırık kısmın üzerine sürülerek bir bezle sarılır. Yaklaşık 2-3 hafta bu şekilde bekletilir. Kan tutmasına karşı tereyağı eritilir ve içirilir, ya da bal şerbeti içirilmektedir.

Köpek ısırmalarında, köpek dişinin girdiği yaraya fasulye danesi ikiye ayrılarak iç kısmı yaraya gelecek şekilde sarılır, böylece yaranın mikrobu dışarıya atılır. Yüksek bir yerden düşülmesi ya da darbe alınması sonucu vücutta oluşan ezilmeler için, kesilen kuzu veya koyun derisi sıcakken yaraya sarılır. Baş ağrıları tedavisi için patates halka şeklinde dilimlenir ve bir bez üzerine yerleştirilerek alın bölgesine sarılır. Romatizma için ısırgan otu (yörede çinçar denilmektedir) denilen bitki ağrılı bölgelere sürülür, yakıcı olan bu bitki ağrı dininceye kadar sürülmektedir.

Diş ağrısı için, kayın ağacı yakılır ve çıkan is bir metal üzerinde biriktirilir ve sonrasında bir pamukla alınarak dişin oyuğuna yerleştirilir. Karın ağrısı olan çocuklar için ise yanan odun ateşinden beyaz külü su veya sütle karıştırılır. Durulduktan sonra hastaya bir kaşık içirilir.

Ardanuç yöresinde nadir olarak toprak yeme alışkanlığına rastlanmaktadır. Kısa bir sorgulamayla Bereket (Kılaced), Sakarya(Sagara), Hisarlı, Aşağırmaklar ve Aydın (Danzot) köylerinde toprak yiyen kadınların olduğu tespit edilmiştir. Halk arasında gizli tutulan bu sorunun nedenleri arasında toprağın kokusuna dayanamama, hamilelik esnasında bir şeyler yeme isteği ile çocuklarda yetersiz takip nedeniyle bağda bahçede toprağın kolay temin edilmesi neden olarak gösterilmektedir. Yörede tıka olarak tanımlanan killi toprakların yenildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu tür alışkanlığı olanlara sorulduğunda yedikleri andan itibaren bir rahatlama hissettikleri bilgisine de ulaşılmıştır. Şüphesiz geofaj üzerine yapılacak ayrıntılı bir araştırmada daha ekstrem örneklere ulaşılması ve tahminlerden daha yoğun bir alışkanlığın olması ihtimali vardır.

6. Sonuç

Bu genel ve kısa değerlendirmelerden de anlaşılmaktadır ki, Ardanuç örneğinde olduğu gibi tahmin edilenin aksine halk kültürü oldukça zengin ve renkli ögeler içermektedir. Bu durum yöre insanın genel Türk kültürel değerleri ile yöresel farklılıkların yarattığı çeşitlilikle ilgilidir. Bu çalışmayla teknolojik gelişmelerden önce de insanların mimari, gıda üretimi ve korunması ile giyim-kuşam konusunda oldukça becerikli ve ihtiyaçlarını en ekonomik ve fonksiyonel bir biçimde karşıladıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Konutlarda basit güzellikler, fiziki çevreye saygı ve uyum, yoğun bir işlevsellik, geleneksel komşuluk hakları anlayışı ve muhafazakârlık dikkati çeker. Beslenme konusunda günümüzde çok değerli olan organik ürünler üretimi ve tüketimi gerçeğine ulaşılmıştır. Katkı maddesiz, sade ve taze ürünler tüm mineral ve vitamin zenginliği ve çeşitliliği ile tüketilmektedir. Kurutularak tüketilen ürünlerin de katkı maddesiz oldukları için besin değerinden kaybetmedikleri gibi artırarak korudukları anlaşılmaktadır. Bu nedenle hastalara mineral ve vitamin takviyesi için kurutulmuş meyve tüketilmesi önemli bir geleneksel uygulama olarak bu yörede de sürdürülmektedir. Benzer özellikleri giyim-kuşam konusunda yoğun olarak görmek mümkün olmasa da, renkler, açıklık-kapalılık, darlık-bolluk gibi özellikleri bakımından geleneklerin etkisini nispeten yansıtmaktadır. Popüler kültürün halk kültürüne en çok yaklaştığı hususlar gençlerin giyim tarzıyla ilgili konulardadır. Ancak kırsal kesimde ve yaşlılar arasında geleneksel giysilerin hâlâ kullanıldığı dikkati çekmektedir. Sağlıkla ilgili halk inanış ve davranışlarının modern tıpla ilgisi olmasa da yüzyıllardan beri kullanılagelen yararına inanılan davranışlar olarak sürdürülmektedir.

KAYNAKÇA

Beşirli, H. (2010). Yemek, Kültür ve Kimlik, *Milli Folklor Dergisi*, 22(87), 159-169, s.160

Bulut;İ. &Zaman,M. & Kopar & Artvinli, E. (2008). Göze Dağı(Yalnızçam Dağları) Kuzeybatısındaki Arsiyan Yaylasında Göller ve Yüzen Adalar. Atatürk Üniversitesi, Sosyal *Bilimler* Dergisi, Sayı 40, s.133-153, Erzurum.

Civelek,Y.,&Tuztaşı,U., (2011) Uluslararası Sosyal Arastırmalar Dergisi, sayı 18)

Köse, A. (2007). Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi /Change in TradationalRuralCourtyardLandscapesaroundthe City of Balıkesir. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(18), s.20.

Kuban, D. & Tosun G.Ş. (1999). "Turizm Yapılarında (Özelde Tatil Köylerinde) Kimlik Sorunu" İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996'dan alıntı.

Küçükerman, Ö.(1991).Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.

Tuztaşı,U.,Civelek,Y. (2011). Yüksek Kültürden Halk Kültürüne:Batı Mimarlığında "Ulusal Anıt" Düşüncesi ve Vernaküler Mimarinin İdealleştirilmesi. *Uluslararası Sosyal Arastırmalar Dergisi*, sayı 18

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2002). Beşeri Coğrafya, İnsan.Kültür. Mekan. Çantay Yayınevi, İstanbul.